

The role of women in providing social sustainability and spiritual safety as a social institution

Feruza DAVRONOVA¹

Uzbek State University of World Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2021

Received in revised form

15 January 2021

Accepted 20 January 2021

Available online

10 February 2021

Keywords:

Society

Political activism

Social stability

Spiritual security

Gender

ABSTRACT

The intensification of sociocultural changes in modern society leads to increased individualization of social life, that is, to an increase in the significance of the individual. It is necessary to develop a new paradigm of thinking about relations between men and women, study its influence on the formation of public and individual consciousness in the spirit of humanity, tolerance, wisdom, determination, overcome unequal gender views and stereotypes. In the current era of the scientific and technological revolution, we see that woman is becoming the subject of vigorous activity, the traditional image of a woman is being transformed before our eyes in a different shape and form, acquiring new features. The article discusses the social and political activity of women. At the same time, along with the study of the status of a woman as a social institution in the state and society, her role in the process of ensuring social stability and spiritual security was considered. The socio-political role and importance of women in the following relationships were assessed: family, makhalla and society.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ PhD student at the Uzbek State University of World Languages, specialty: 23.00.02: Political institutions, processes and technologies, Tashkent, Uzbekistan
E-mail: feruza_davronova_82@mail.ru

Хотин-қизларнинг ижтимоий институт сифатида ижтимоий барқарорлик ва маънавий хавфсизликни таъминлашдаги ўрни

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

Жамият
Сиёсий фаоллик
Ижтимоий барқарорлик
Маънавий хавфсизлик
Гендер.

Замонавий жамиятда ижтимоий-маданий ўзгаришларнинг кучайиши ижтимоий ҳаётнинг тобора индивидуаллашувига, яъни шахсиятнинг аҳамияти ошишига олиб келмоқда. Эркак ва аёл ўртасидаги муносабат ҳақида фикрлашнинг янги парадигмасини ишлаб чиқиш, унинг инсонпарварлик, бағрикенглик, донолик, мақсадга мувофиқлик руҳида ижтимоий ва индивидуал онгни шакллантиришга таъсирини ўрганиш, гендер тенглиги, қарашлар ва стереотипларни бартараф этиш зарурати пайдо бўлди. Ҳозирги илмий ва технологик инқилоб даврида аёл фаолият субъектига айланиб бораётганлиги, анъанавий аёл тимсоли бошқача қўриниш ва шаклда кўз олдимиизда трансформация бўлаётганлигини, янги хусусиятларни касб этаётганлигини кўришимиз мумкин. Ушбу мақолада аёлларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллиги ҳақида фикр юритилади. Шу билан бирга, хотин-қизларнинг ижтимоий институт сифатида давлат ва жамиятдаги мавқеини тадқиқ этиш баробарида мамлакат ижтимоий барқарорлиги, маънавий хавфсизлигини таъминлаш жараёнидаги аҳамияти кўриб чиқилди. Оила-маҳалла-жамият муносабатларида аёлларнинг ўрни ва аҳамияти ижтимоий-сиёсий баҳоланади.

Роль женщин в обеспечении социальной устойчивости и духовной безопасности в качестве социального института

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Общество
Политическая активность
Социальная стабильность
Духовная безопасность
Гендер.

Интенсификация социокультурных изменений в современном обществе ведёт к усилиению индивидуализации социальной жизни, то есть к росту значимости личности. Необходимо разработать новую парадигму мышления об отношениях между мужчинами и женщинами, изучить её влияние на формирование общественного и индивидуального сознания в духе человечности, терпимости, мудрости, целеустремленности, преодолеть неравные гендерные взгляды и стереотипы. В нынешнюю эпоху научно-технической революции мы видим, что женщины становятся субъектом активной деятельности, традиционный образ женщины преображается на наших глазах в другом облике и форме, приобретая новые черты. В статье обсуждается общественно-политическая активность женщин. При этом, наряду с изучением статуса женщины как социального

института в государстве и обществе, рассматривалась её роль в процессе обеспечения социальной стабильности и духовной безопасности. Оценивается социально-политическая роль и значения женщин в следующих отношениях: семья, махалля и общество.

КИРИШ ВА ДОЛЗАРБЛИГИ

Бугунги глобал ва минтақавий ижтимоий-сиёсий вазият, миллий мустақиллик ривожланишига ички ва ташқи потенциал таҳдидлар мамлакат ижтимоий-сиёсий барқарор тараққиётини, ижтимоий мувозанат, тинчликни таъминлаш масаласини бениҳоят долзарблаштиради. Ушбу масала маънавий хавфсизлик билан узвий боғлиқдир. Зеро, ижтимоий-сиёсий барқарорлик, тинчлик ва осойишталиксиз маънавий хавфсизлик тараққиёт стратегиясини ҳаётда қарор топишида қийинчиликлар туғдиради. «Мамлакатимизнинг конституциявий тузуми, суверенитети, ҳудудий яхлитлигини турли таҳдидлардан ҳимоя қилиш, тинчлик ва барқарорликни янада мустаҳкамлаш – барча ютуқларимизнинг бош гаровидир» – дейди Шавкат Мирзиёев [1].

Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган ёшлар ва аёлларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, улар ҳар томонлама етук ва барқамол бўлишлари учун шарт-шароитларни яратиб бериш, соғлом бола ва соғлом она тамойилини турмуш тарзига айлантириш президентимиз сиёсатида устуворлик қиласи. Ана шу асосда бешта муҳим ташабbus юзага келади. Жумладан, ёшларни санъат турларига қизиқтириш, уларни жисмонан чиниқтириш, инновацион технологиялардан самарали фойдаланишларига имкон яратиш, ёшлар маънавиятини юксалтириш, саводхонлигини ошириш ва хотин-қизларни жамият ва давлат ҳаётидаги фаоллигини оширишдан иборат. Президент Ш.М.Мирзиёев сиёсий қарашларида миллат генофонди, энг аввало, аёл барқамоллиги, жисмоний ва маънавий етуклиги, унинг бунёдкорлик ва яратувчилик имкониятларига боғлиқлиги, буни қадрлаш ва аёлларни жамиятнинг teng ва фаол иштирокчисига айлантириш лозимлиги етакчилик қиласи. Зеро, фаол, ҳаракатчан, ташаббускор, фикран уйғоқ аёлдан жисмоний соғлом, ақлан етук фарзанд туғилади. Демакки, миллатни тубдан янгилаш, замонавий цивилизация талабларига мос келадиган, мамлакат ва жаҳон тараққиётiga муҳим ҳисса қўша оладиган, жамиятда ҳаётида кескин бурилиш ва инновацион ғоялар таклиф қилиб, бурилиш ясадиган авлодни дунёга келтириш, инсон омилини улуғлаш ғоят муҳим ҳисобланади. Демак, бугун ҳаётимизнинг ўзи Конституциямизда ифодасини топган энг асосий мақсад – инсон манфаатларини ҳар томонлама таъминлаш масаласини долзарб вазифа қилиб қўймоқда [3, б. 14].

МЕТОДЛАР ВА ЎРГАНИЛИШ ДАРАЖАСИ

Мақола истиқлол йилларида мамлакатимизда хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва эркинлиги, ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий фаолликларини оширишга оид амалга оширилган давлат сиёсати ва механизmlарини тадқиқ этишга оид умум қабул қилинган тарихий ва социологик методлар – тизимли таҳлил, қиёсий-тарихий, тузилмавий, функционал ёндашув, қиёсий-мантиқийлик, таҳлилий, кетма-кетлик, холислик, объективлик тамойиллари асосида ёритилган. Айниқса,

Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида хотин-қизларнинг давлат ва жамият ҳаётида тутган ўрнини ўрганиш асосларини, ислоҳотларни ривожлантириш ва янги босқичга олиб чиқишидаги кенг имкониятлари, масаланинг у ёки бу жиҳатлари Ўзбекистонлик ва ғарб олимлари, давлатимиз раҳбари Ш.М.Мирзиёевнинг маъруза ва асарларида, қолаверса, мамлакатимизда оила ва жамият алоқаларини ўрганишга хизмат қиласиган халқчил методларини ўзида акс эттирган назарий тадқиқотлар ва етакчи олимлар (Н.Нишонова, М.Холиқова, В.Каримова, Т.Файзиев, О.Мусурмонова, Д.Ташмухамедовалар)нинг ҳамда хорижлик соҳа мутахассислари (Ф.Фукуяма, Г.Турецкая, И.Фурманов)нинг фундаментал манбаларида, ОАҚАнинг расмий сайтларида ўз аксини топган.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Мамлакат ижтимоий барқарорлиги ва маънавий хавфсизлигини таъминлашда хотин-қизларнинг аҳамияти юқори экан, буни тарихий, диний, назарий ва амалий асослар орқали қуидагича таҳлил қилишга ҳаракат қиласиз:

Биринчидан, тарихий манбаларга мурожаат қиласиз, ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида эркаклар билан бир қаторда буюк жасорат соҳибалирининг номлари ҳам келтириб ўтилганига гувоҳи бўламиз. Аёллар орасидан шавкатли хукмдорлар, оқила маслаҳатгўйлар, етук донишмандлар, забардаст олималар, сухандон шоиралар ва зукко санъатшунослар етишиб чиқсан. Чунончи, массагетлар хукмдори Тўмарис, Сарой Мулкхоним, Гулбаданбегим, Нодирабегим, Жаҳон Отин Увайсий, Дилшоди Барно, Анбар Отин, Зулфия, Саида Зуннунова [4, б. 27-28] каби ўз даврининг машҳур аёлларини санаш мумкин. Жаҳонда донғи кетган машҳур аёллар ҳам кўп, булардан Маргарет Тетчер, Хиллари Клинтон, Кандолиза Райс, Тансу Чиллер, Беназир Бхутто, Индира Гандиларни билмайдиган кам топилса керак. Улар халқ маданияти, маърифатига ҳисса қўшиб, юрт тинчлиги ва осойишталиги учун қайфурган, бу йўлда тинмай меҳнат қилиб, Ватани ривожи учун улкан ҳисса қўшган ўз даврининг етук, жасоратли, илмли аёллари ҳисобланади. Шарқда аёл киши уй-рўзғор ва фарзанд тарбиясига масъуллиги билан бирга, турмуш ўртоғига дўст, маслаҳатчи ва елкадош бўлиши лозим. Гарчи тарихда машҳур зотлар, саркардалар, давлат арбоблари, ватанпарвар ва маърифатпарвар кишиларнинг оқила ва зукко, билимли аёл ҳамроҳи бўлганлигини эсда тутиш лозим. Тарихий манбаларнинг маълумотларига кўра, соҳибқирон Амир Темурнинг рафиқаси ўта зийрак, тадбиркор Сарой Мулкхоним салтанатни бошқаришда вужудга келган айрим муаммоларни ҳал қилишда ўзининг оқилона маслаҳатлари билан фаол қатнашган. Албатта, бундай эъзозга мушарраф бўлиш учун ақл-заковат, дид-фаросат, фикрлаш доирасининг улканлиги бош омил бўлган. Зотан, Сарой Мулк хоним замонасиининг юксак идрокли, фаросатли, тадбиркор ва ақл-заковат соҳибаси бўлган. Сарой Мулк хоним инсонпарвар, ватанинни севгувчи, мамлакатнинг сиёсий-ижтимоий, иқтисодий ва маданий ҳаётидан яхшигина хабардор бўлган, салтанат ишларида доно маслаҳатлари билан қатнашиб турган аёл сифатида келтирилади [5, б. 3-4]. Давлат ва жамият ҳаётида муҳим вазифаларни ўз зиммасига олишга қодир бўлган бундай аёллар ҳақида тарихий адабиётлардан кўплаб мисоллар келтириш мумкин.

2019 йил Тошкентда бўлиб ўтган биринчи халқаро китоб кўргазмадар ярмаркасида Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси ва “Ўзбекистон Миллий

энциклопедиси” давлат илмий нашриёти ҳамкорлиқда нашр этилган “Ўзбекистон аёллари” китобининг тақдимоти бўлди [11]. “Ўзбекистон аёллари” китоби “Тарихга муҳрланган аёллар”, “Аёллар давлат бошқарувида”, “Ўзбекистон Қаҳрамони” унвони соҳибалари”, “Ўзбекистоннинг академик аёллари”, “Ўзбекистоннинг олим аёллари”, “Турли соҳаларда фаолият юритаётган аёллар”, “Маданият ва санъат соҳибалари” ва “Ўзбекистон спортчи аёллари” сингари бўлимлардан ташкил топган. Китобга юздан ортиқ она Ватанимиз тараққиёти йўлида меҳнат қилаётган етакчи раҳбар устозларимиз, олим, шоира, ўқитувчи, шифокор, спортчи аёлларимиз ҳақидаги маълумотлар киритилган.

Иккинчидан, инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини тўлиқ рўёбга чиқариш Ўзбекистонда амалга оширилаётган янги босқичдаги туб ислоҳотларнинг пировард мақсади ҳисобланади. Бу ўринда хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш масаласига ҳам алоҳида аҳамият қаратиб келинмоқда. Жумладан, “Хотин-қизларнинг ҳуқуқлари камситилишининг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисида”ги, “Хотин-қизларнинг сиёсий ҳуқуқлари тўғрисида”ги, “Бир хил қийматга эга бўлган меҳнат учун эркаклар ва хотин-қизларни рағбатлантириш тўғрисида”ги, “Оналикни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги конвенциялар, Пекин платформаси ва Ҳаракатлар режаси каби ҳалқаро ҳужжатларга қўшилгани, шунингдек, гендер тенглигини таъминлаш ва хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва имкониятларини кенгайтириш Ўзбекистоннинг 2030 йилгача бўлган барқарор ривожланиш соҳасидаги Миллий стратегия ва вазифаларнинг бири сифатида белгилангани бежиз эмас. Ўз навбатида, аёлларнинг давлат ва жамият ҳаётида фаоллигини кучайтириш, уларнинг сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ҳаётнинг барча босқичларида иштирок этиши ҳамда норматив ва меъёрий ҳужжатлар қабул қилинишида ктакчилик қилишлари учун тенг имкониятлар яратиш, гендер тенглиги тамойилларини бошқарувнинг турли босқичларида давлат дастурларини қабул қилиш жараёнига сингдириш каби ислоҳотлар изчиллик билан амалга оширилмоқда. Қисқача айтганда, бу борадаги миллий қонунчилик базаси ҳалқаро ҳуқуқнинг умумеътироф этилган норма ва талабларига ҳамоҳанг тарзда ишлаб чиқилиб, босқичма-босқич амалга ошириб келинмоқда.

Республикада хотин-қизларга ҳуқуқ ва имкониятларига оид қонунчилик механизмининг тарихида илк бор 2019 йилнинг 2 сентябрида “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги ва “Хотин-қизларни тазиик ва зўровонликдар ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунлар қабул қилинди. Мазкур меъёрий ҳужжатлар аёллар учун муносиб иш ва турмуш шароитини яратиш, уларни ижтимоий ҳимоялаш, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий фаоллигини ошириш, мамлакат ҳаётидаги ўрни ва нуфузини янада мустаҳкамлаш, раҳбар аёллар сафини кенгайтириш, уларни жамиятнинг фаол қатламига айлантириш, аёллар ва эркаклар тенг ҳуқуқ ва имкониятларига эга бўлишларини таъминлаш, хотин-қизларни турмушда, иш жойида ва жамиятнинг бошқа соҳаларида ҳам тазиик ва зўровонликдан ҳимоя қилиш каби муносабатларни тартибга солади. Давлат сиёсати тазиик ва зўровонликни олдини олиш мақсадида давлат органлари, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари, ННТ ва фуқаролик жамиятнинг бошқа институтлари ҳамкорлигини таъминлайди (Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазиик ва зўровонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни, 5-модда) [6, б. 7]. Юқорида санаб ўтилган қонуний

хужжатлар хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, имкониятларини ифода этади, шу билан бирга уларнинг тенг асосда ижтимоий-сиёсий фаолликларига замин яратади. Афсуски, аҳолининг ўз ҳақ-ҳуқуқлари, қонуний манфаат ва эркинликларидан хабардорлик даражасини қониқарли баҳолаб бўлмайди. Хотин-қизларимиз ўз ҳуқуқ ва имкониятларини чуқур англаб, улардан фойдалана олсаларгина бу норматив хужжатлар амалда ишлай бошлайди. Акс ҳолда қоғозда қолиб кетаверади...Бунинг учун таълим-тарбиянинг энг қутийи босқичлариданоқ инсон ҳуқуқлари ва гендерга оид фанларни таъсис этилиши мақсадга мувофиқ. 2020 йил 12 ноябрдаги матбуот анжуманида Олий Мажлис Сенати ҳамда Гендер тенгликни таъминлаш масалалари бўйича комиссияси раиси Танзила Норбоева «жинсий тарбия дарслари» доирасида болалар боғчаларидан бошлаб барча таълим муассасаларида жинсий тарбия дарслари ўтилишини маълум қилди. Бу ислоҳот жинсий тарбияни болалиқдан, ишончли манбалар асосида ва маҳсус мутахассислар томонидан амалга оширилишини таъминлашни кўзда тутади. Бинобарин, ўз ҳақ-ҳуқуқларини ва мажбуриятларини тўла англаган инсонгина, аввало, ўзини, оиласини, фарзандларини, Ватанини ҳимоя қила олади. Фикри теран, маърифатли, онгли кишида ёт таъсирларга, жаҳолатга, диний-экстремистик ғояларга, ёинки жамики ғаразли таъсирларга нисбатан иммунитети шаклланиб, уларга қарши нуқтаи назари ва муносабатини очиқ ифода эта олади.

Учинчидан, Ўзбекистон тараққиётнинг янги босқичида мамлакатимизда бошлаб юборилган кенг кўламли сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий ислоҳотлар янги Ўзбекистон қурилишининг мазмун моҳиятини белгилаб берди. Бу жараёнда мамлакатимиз тараққиётининг асосий йўналиши жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашув билан боғлиқ бўлмоқда. Шу жиҳатдан асл демократик давлатга хос қадриятлар орасида гендер тенгликни таъминлаш алоҳида ўрин тутади. Мамлакатимиз аҳолисининг ярмини хотин-қизлар ташкил этади. Улар ижтимоий-маънавий, сиёсий-иқтисодий ҳаётнинг барча соҳаларида самарали ва фаол меҳнат қилиб келишмоқда. Мамлакатимизда жадал суръатлар билан бораётган ислоҳотлар даври нафақат хотин-қизлар ижтимоий-сиёсий фаоллигининг ошишига, балки бутун жамият равнақига хизмат қилиши табиийдир. Бошқача айтганда, аёллар жамият ва давлат муҳим қатлами сифатида мамлакат тараққиёти ва равнақи, аҳоли тинчлиги ва хавфсизлиги, халқаро алоқалар ривожида тенгсиз ва қийматли, фаол куч, десак муболаға бўлмайди. Бунинг учун улар фаоллиги учун зарур шарт-шароит, имкониятлар, ҳуқуқий ва қонуний асослар ва механизmlар, асосийси ишонч ва далда бўлса кифоя. Бу йўналишда қўйилган энг муҳим қадамлардан бири Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 мартағи “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорининг 5 бандига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Гендер тенгликни таъминлаш масалалари бўйича комиссиясининг тузилиши бўлди. Янги тузилма таркибига қонун чиқарувчи ва ижро этувчи органлар вакиллари, нодавлат нотижорат ташкилотлари эксперtlари, ҳуқуқни муҳофаза этувчи тузилмалар ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш билан шуғулланувчи идоралар мутахассислари киритилди. Қонун хужжатлари хотин-қизларнинг меҳнат ва тадбиркорлик ҳуқуқлари камситилишига оид стандартларга мослиги нуқтаи назаридан инвентаризация қилинди. Комиссия томонидан БМТнинг Хотин-қизларга нисбатан

камситишининг ҳар қандай шаклларига барҳам бериш тўғрисидаги конвенцияси қоидаларини ҳаётга татбиқ этиш ҳамда Пекин ҳаракатлар платформаси ва Миллий режани амалга ошириш устида иш олиб борилмоқда. Шунингдек, “2020-2030 йилларда Ўзбекистон Республикасида гендер тенгликка эришиш стратегияси” лойиҳаси тайёрланиб, мазкур стратегиянинг барча йўналишлари БМТнинг 2030 йилгача мўлжалланган Барқарор ривожланиш мақсадларига мувофиқ равишда ишлаб чиқилган. Шу билан бирга, мамлакатимизда қабул қилиниши режалаштирилган ҳар бир меъёрий ҳужжат лойиҳаси гендер экспертизасидан ўтиши бўйича Низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланди. Комиссия фаолиятининг асосий йўналиши жамиятда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш ҳисобланади. Шу мақсадда давлат бошқарувида аёллар иштирокини ошириш учун 6 мингдан зиёд фаол хотин-қизлардан иборат бўлган кадарлар захираси шакллантирилди. Бу рақамни янада ошириш мақсадида ҳозирда тизимли ўқув дастурлари ташкил этилмоқда. Гендер тенглик соҳасида халқаро ҳамкорликни таъминлаш йўналишида Комиссия АҚШ, Европа иттифоқи, Корея, Япония, Россия, Туркия, Қозоғистон, Озарбайжон, Кения давлатларига хизмат сафарида бўлди. ЮНИСЕФ, ЮНФПА, БМТ БМТ ЖБ, ОТБ, ЮСАИД ЕХХТ, ЕТТБ каби халқаро ташкилотлар алоқалар ўрнатилиб, қўшма режалар ишлаб чиқилди.

Сўнгги уч йилда (2018-2020й.) хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоясига қаратилган 20га яқин норматив-хуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди, жумладан, 2та қонун, 1та президент қарори, 4та президент фармони, 13та Вазирлар Маҳкамаси қарори. Шунингдек, барча вазирлик ва идораларда гендер тенглик масалалари бўйича Маслаҳат кенгаши органлари фаолияти йўлга қўйилди, гендер тенгликни таъминлаш масалалари бўйича комиссия ташкил этилди, “Аёллар меҳнатини тўлиқ ёки қисман қўлланилиши таъқиқланадиган меҳнат шароити ноқулай бўлган ишлар” рўйхати бекор қилинди, “Тазиик ва зўровонлиқдан жабрланган хотин-қизларга ҳимоя ордерини бериш, ижросини таъминлаш ва мониторинг олиб бориш тўғрисидаги” Низом тасдиқланди, 6 мингдан ортиқ ҳолатда хотин-қизларга ҳимоя ордери берилди, уларни ҳимоя қилиш мақсадида “Ишонч телефони” (1146) хизмати йўлга қўйилди, Ўзбекистонда муваффақиятли аёлларнинг ҳаётий тажрибасини оммалаштириш мақсадида www.genkom.uz сайти яратилди. Дунё бўйлаб аёлларга турли тазииклар, оилавий зўравонликлар, жинсий қуллик ва бошқа таҳқирлашлар ўтказиб келинаётгани инкор этиб бўлмас ҳақиқатдир. Ўзбекистонда бунга ўхшаган аянчили ҳолатларга бот-бот дуч келмоқдамиз. Бунга қарши курашиш, бу борадаги ҳуқуқ ва манфаатларни ҳимоя қилиш, бу глобал муаммонинг қўламини чуқурроқ англаш бутун инсоният учун долзарб масаласидир. Шу муносабат билан ҳар йили 25 ноябрь дунёда БМТ Бош Ассемблеяси томонидан 2000 йилда қабул қилинган резолюцияга биноан Хотин-қизларга қарши зўравонликларга барҳам бериш халқаро куни кенг нишонланмоқда.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотларнинг яна бир эътиборли жиҳати шундаки (олдинги параграфларимизда ҳам келтириб ўтилган), республикада аёл депутатлар сони Қонунчилик палатаси депутатлари умумий сонининг 32 % ни, аёл сенаторлар Сенат аъзоларининг 25 %ни, маҳаллий кенгашларда эса хотин-қизлар улуши 25,6 %ни ташкил этади. Шунингдек, ИИБ

тизимида 16 нафар аёл раҳбарлик, 6 нафар аёл ҳокимлик, 1 нафари элчилик лавозимини эгаллади. 1500 га яқин аёллар турли даражадаги раҳбарлик лавозимларида фаолият юритмоқда [12]. Юқорида келтирилган рақамлардан кўриниб турибдикি, Ўзбекистон ўз тараққиёт йўлини миллий ва умуминсоний қадриятларга асосланган равишда белгилар экан, миллий манфаат ва инсон омилини юқори даражада баҳолади. Амалга оширилаётган, шунингдек, режалаштирилаётган ислоҳотлар бунинг яққол намунаси ҳисобланади, десак муболаға бўлмайди.

Тўртинчидан, жамиятнинг муҳим бўғини бўлган оилада фарзанд тарбияси, авваламбор, аёл зиммасига тушади. Бунда аёл-она соғлом, билимли, эътиқоди бутун, дунёқараши етук, тарбияли ва зиёли бўлиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Зоро, билимли ва зукко, маърифатли аёл жамиятга керакли, фойда келтирадиган авлодни тарбиялайди. Бу борада президентимиз Ш.М.Мирзиёев “Билимли авлод – буюк келажакнинг, тадбиркор халқ – фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётнинг кафолатидир”, -деб таъриф беради [2]. Америкалик машҳур сиёсатчи, файласуф Френсис Фукуяма ўзининг “Катта бўшлиқ” асарида: “Замонавий жамиятларда ижтимоий капиталнинг асосий манбаларидан бири – ижтимоий қадрият сифатида таъминланадиган таълим тизимиdir” [7, с. 19] деб ёzáди. Дарҳақиқат, бугунги информацион глобаллашув даврида инновацион ғояларга эга, муентазам равишда янгиликлардан хабардор бўлган зеҳни кишиларга эҳтиёж юқори бўлиши, табиий. Информациянинг энг юқори шакли эса билимдир. Жамият ривожининг ҳозирги босқичида креатив, ностандарт фикрлайдиган, ўз соҳасида янги усувларни таклиф қила оладиган профессионал мутахассисларга эҳтиёж тобора ортмоқда. Муаммонинг ечими шахсий имкониятларни муттасил ривожлантириш, демократик давлатда ва фуқаролик жамиятида яшаш кўникмаларини эгаллаш, касбий малака ва компетенцияларни шакллантириш масаласига бориб тақалади. Шу мақсадда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги «Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 5325-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 26 мартағи “Оила институтини мустаҳкамлаш соҳасида кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш бўйича маҳсус ўқув курслари ташкил этиш тўғрисида”ги 230-сон қарори ҳамда қарор билан тасдиқланган Низом асосида «Оила» илмий-амалий тадқиқот марказининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бошқармалари ҳузурида маҳсус ўқув курслари ташкил этилди ва самарали фаолият олиб бормоқда. “Оила” ИАТМ Марказий аппарати маҳсус ўқув курслари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича координатори М. Холиқова (PhD, доцент) «Lifelong learning», яъни “умр давомида таълим олиш” концепциясини таъсис этиш муҳим эканлигини айтиб ўтади [8]. Бу каби ҳолат кишидан доимий янги билимлар ва маълумот алмашибни, кенг фикрлаш ва изланишни талаб қиласиди. Кадрлар сифатини ва рақобатбардошлигини оширишда бу концепция фойдадан холи бўлмайди, албатта.

Бешинчидан, хотин-қизлар ва ёшлар аҳолининг катта қисмини ташкил этар экан, мамлакатдаги ижтимоий масалаларнинг аксарияти улар билан чамбарчас боғлиқ. Бугунги қун ўзбек оиласининг тузилиши, ички муҳити, оилада муомала ва

муносабатлар миллий маданият, маънавий қадриятларга асосланади. Дунёда маданиятлар, инсонлар, оилалар бир-биридан фарқ қиласди, аммо инсоният умумий қадриятларга, ўтмиш ва келажакка эга бўлган жамият сифатида сифатида яхлитдир. 1995 йил 16 ноябрда ЮНЕСКО томонидан қабул қилинган бағрикенглик тамойиллари декларациясида толерантлик ва бағрикенгликка қўйидагича таъриф берилади: “Биз жаҳон маданиятларининг бой хилма-хиллигини, ўзини намоён қилиш усуллари ва инсонларнинг индивидуаллигини баён этиш шаклларини ҳурмат қилиш, қабул қилиш ва тўғри тушунишимиз лозим” [9]. Декларацияда инсонлар ташқи қиёфаси, мавқеи, нутқи, хулқ-атвори ва қадриятлари жиҳатидан фарқ қиласди. Улар тинч-тотув яшаши ва ўз индивидуаллигини сақлаб қолиш ҳуқуқига эга эканлигини тан олиш лозимлиги келтирилади. Шундай экан, ҳар бир давлат ва жамият ўз ривожланиш йўлини ўз имкониятлари ва салоҳиятига асосланиб белгилайди. Шундай экан, аксарият ислом динига асосланган ўзбек оилаларида бағрикенглик, бошقا дин, ирқ ва миллатлар маданиятига ҳурмат, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, босиқлик, камтарлик, инсонийлик каби хислатлар устувор бўлиб, анъанавий оилаларда болалиқдан шакллантирилиб борилади. Жамиятнинг ижтимоий барқарорлигини таъминлаш бу каби миллий ва маданий қадриятлар муҳим ҳисобланади. Жамиятнинг ижтимоий барқарорлик даражаси – бу фаровонликнинг энг муҳим қўрсаткичиидир. Ижтимоий барқарорлик ва миллий хавфсизликни таъминлаш жараёнида аҳолининг бағрикенглик маданиятини юксалтиришнинг умумбашарий мезонлари сифатида “толерантлик” ва миллий “бағрикенглик” тамойиллари, “сабр-тоқатлилик”, “муросаю-мадора” каби фалсафий компонентларининг мазмун-моҳияти аниқлаштирилган, ислом динининг “муроса”, “раҳмдиллик” ва “сабр-бардошлилик” тамойилларида катталарнинг ёшларга панд-насиҳат анъаналарини ўргатиш орқали лоқайдлик, бефарқлик иллатидан халос этиш турли ёт оқимларнингнинг олдини олишда асосий етакчи омил эканлиги асослаб берилган. Демак, давлат ва жамиятнинг фаровонлиги бевосита уни ташкил этувчи асос – оила тинчлиги, бутунлиги, диний қарашлари ва ижтимоий-иқтисодий мутаносиблигига ҳам таянади. Оила устунини эса эзгу ният ва мақсадлар сари қонуний асосда бирлашган эркак ва аёлнинг келишуви, бирлиги ташкил этади. Жамиятнинг муҳим бўғини бўлган оила институти Шарқ халқлари маданияти ва маънавиятида муҳим ўрин татади. Оила мустаҳкам экан жамият мустаҳкам ва соғлом бўлади. Баркамол авлод етишиб чиқиши билан бирга, ёт таъсирларга бардош берадиган маънавий иммунитетни шакллантиришда оила институтининг роли катта ҳисобланади. Бу масала давлат сиёсати даражасига қўтарилиши бежиз эмас. Оила бўлажак фуқаро шаклланадиган маънавий-руҳий муҳит, кичик бир жамиятдир [10, б. 30]. Ёшлар онги ва қалбида айнан оила, ундаги маънавий муҳит таъсирида дастлабки маънавий иммунитет, ижтимоий қадриятлар рефлекси қарор топади. Бу борада аёл – она – буви ролининг ижтимоий институт сифатидаги аҳамияти етакчи ҳисобланиши табиий, албатта.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5325га мувофиқ “Оила” илмий-тадқиқот маркази ташкил этилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 февралдаги “Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-

қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиши чора-тадбирлари түғрисида"ги ПФ-5938-сон Фармонига мувофиқ Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги хузурида "Маҳалла ва оила" илмий-тадқиқот институти ташкил этилди. Жамиятда мавжуд ёшлар ва оилаларга хос муаммоларни аниқлаш, илдизини топиш ва ижобий ҳал этиш билан боҳлиқ масалалар тегишли туман ҳокимлиги, Ёшлар ишлари агентлиги, маҳалла ва оила бўлимлари, бундан ташқари ҳалқ қабулхоналари ва касаба уюшмаларига бириктирилди. Аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш мақсадида қўмакка муҳтоҷ оилалар рўйхати яъни "темир дафтари" билан бир қаторда "ёшлар дафтари" ва "аёллар дафтари" шакллантирилди. Ҳокимларнинг ижтимоий масалалар бўйича ўринбосари "ёшлар дафтари", маҳалла ва оила масалари бўйича ўринбосари "аёллар дафтари" билан боҳлиқ вазифалар билан шуғулланади. Бу аввало жойларда муаммоларни аниқлаш ва ечишга хизмат қиласди. Бир сўз билан айтганда, оилага ва унинг аъзоларига кўрсатиладиган ҳар қандай кўмақ, ғамхўрлик жамият ривожи, мамлакат тараққиёти ва миллий манфаатларимиз учун хизмат қиласди. Қабул қилинадиган қонун, қоида ва нормаларда бугунги ва эртанги кунимиз талаблари тўла акс этиб, амалдаги қонун ҳужжатларимизга киритиладиган зарур ўзгартириш ҳамда қўшимчалар оиланинг маънавий ҳаётимиизда мустаҳкам таянч бўлишида етакчи омилга айланиши, шубҳасиз.

Жамиятда ижтимоий барқарорлик ва маънавий хавфсизликни таъминлаш ҳақида гап кетганда, оила – маҳалла – жамоатчилик назорати ҳамкорлиги механизмини кучайтириш, улар ўртаси мақсадли ва манфаатли алоқани таъминлаш муҳим ҳисобланади. Бугун ижтимоий бошқарув идораси ҳисобланган маҳалланинг жамоатчилик назоратини амалга оширишдаги роли тобора ортиб бораётгани ҳам алоҳида таъкидлаш лозим. Бинобарин, маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни кўпчилик ёрдамида ҳал этишда юқоридаги учликнинг ўрни аҳамиятга моликдир. Жойларда ижтимоий аҳамиятга молик масалаларни аниқлаш, ўрганиш ва ҳал этишда маҳалла хотин-қизлари фаоллари фаолиятини қўллаб-қувватлаш мақсадга мувофиқ.

ХУЛОСА

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, "Жаҳолатга қарши – маърифат" концепцияси бугунли ёшларнинг бош мақсадига айланишини давр тақозо этади. Хотин-қизларнинг касбий малака ютуқларини эгаллаши, тадбиркорлик ва ишбилармонликка инновацион ёндашувлар, рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш, қисқаси Ватанга фойдаси тегадиган инсон бўлиб етишиш долзарб бўлиб бормоқда. "Билимсизликка қарши маърифат", "жаҳолатга қарши – маърифат" фаол фуқаролик позициясини тарбиялаш орқали ижтимоий бошқарув, коррупция ва уюшган жиноятчикка, диний экстремизм ва ёт таъсирларга қарши кураш учун ёшларда соғлом турмуш тарзи, таълим ва маънавий маданият даражасини юксалтириш, айниқса хотин-қизларга замонавий касб-хунарларни эгаллаш давлат ва жамият талаби эканлигини мактаб ёшидан бошлаб сингдириш ниҳоятда муҳим. Улардаги боқимандалик, гендер стереотипларига барҳам бериш, ижтимоий бандлик орқали миллий ва диний бағрикенглик иммунитетини шакллантириш лозим.

Маърифатпарвар мутафаккиримиз М.Беҳбудий айтганидек, «Хотин-қизларни жамиятнинг тўла қонли аъзолари сифатида қабул қилмасдан, оила масаласини тўғри ҳал қилмасдан, ёш авлодни тўғри йўлдан тарбияламасдан туриб, жамиятни ислоҳ қилиш, уни тараққиёт сари йўналтириш мумкин эмас, охир-оқибат миллат тақдири унинг аёллари ва оиласининг ҳолатига боғлиқдир». Хотин-қизларнинг ижтимоий институт сифатидаги ижтимоий барқарорлик ва маънавий хавфсизликни таъминлашдаги ўрнини юқори баҳолаган ҳолда, хуласаларимизни қўйида қисқача ифодалашга ҳаракат қиласмиз:

Биринчидан, Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида яъни янги Ўзбекистон даврида хотин-қизларнинг жамиятдаги ўрни ва мақомини мустаҳкамлаш борасида давлат аҳамиятига молик тарихий ишлар амалга оширилмоқда. Зеро, жамиятда сиёсий, ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлиги ва тараққиёти аёлларга, ёшларга, оиласага бўлган муносабат, ҳурмат ва эътиборга боғлиқ. Мамлакатимиз Президенти аёлларнинг жамиятдаги ўрни ва мавқеига юқори баҳо бериб, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, уларнинг билимдон, замонавий мутахассис, малакали касб эгалари бўлишлари ҳамда соғлом ва мустаҳкам оила қуришлари учун зарур шарт-шароитлар яратиш, биринчи навбатда, соғлом бола туғилиши ва уни тарбиялаш, оналар ва болалар соғлигини муҳофаза қилиш давлатимиз ва жамиятимизнинг доимий эътиборидаги энг устувор вазифа эканлигига алоҳида эътибор қаратмоқда. Ушбу йўналишда амалга оширилаётган ислоҳотлар ижобий натижаларини бера бошлади, бироқ эътибор қаратиш керак бўлган, ислоҳотга муҳтож соҳалар ҳам қўзга ташланиб қолди. Жумладан, саломатлик, иктиносидёт, таълим соҳалари, аҳолига хизмат кўрсатиш ва қатор йўналишлардаги камчиликлар, ишсизлик билан боғлиқ муаммолар пандемия даврида яққол сезилиб қолди. Мазкур муаммолар нафақат соғлиқни сақлаш ва иктиносидий таназзул билан, балки оиласадаги зўравонлик ҳолатларининг кўпайиши билан ҳам бевосита боғлиқ.

Иккинчидан, мамлакатимизда аёл ҳақ-ҳуқуқлари ва имкониятларига оид охирги йилларда (2017-2020й.) йигирмага яқин норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Хотин-қизларнинг ҳақ-ҳуқуқлари ва эркинликлари, имкониятлари қонуний таъминланиши билан бир қаторда, уларнинг давлат, жамият ва оиласадаги мавқеини яхшилаш мақсадида ислоҳотлар ҳамон давом этмоқда. Гендер стереотипларини йўқотиш, эркаклар ва аёлларнинг teng ҳуқуқларга эришуви, хотин-қизларга нисбатан тазийик ва зўровонлик шаклларини олдини олиш учун тегишли ташкилотлар самарали фаолият олиб бормоқда.

Учинчидан, аёл кишининг оиласадаги ўрни беқиёс ҳисобланади. Фарзандларимизни она Ватанга муҳаббат, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига садоқат руҳида тарбиялаш учун, таъбир жоиз бўлса, аввало уларнинг қалби ва онгида мафкуравий иммунитетни кучайтиришимиз зарур. Токи ёшларимиз миллий ўзлигини, шу билан бирга, дунёни чуқур англайдиган, замон билан баробар қадам ташлайдиган инсонлар бўлиб етишсин. Ана шунда ёт кучларнинг «даъвати» ҳам, ахлоқ-одоб тушунчаларини рад этадиган, биз учун мутлақо бегона ғоялари ҳам уларга ўз таъсирини ўтказа олмайди. Бола тарбияси жуда ҳам нозик ва жиддий масала бўлиб, унинг келажакда қандай инсон бўлиб вояга этиши мамлакатнинг иктиносидий, сиёсий, ижтимоий, маданий-маънавий ривожини бевосита белгилаб беради.

Тўртингидан, юқорида келтирилган ижтимоий-сиёсий таҳлиллар жамиятда аёллар ижтимоий институт сифатида ижтимоий барқарорлик ва маънавий хавфсизликни таъминлашда етакчи куч сифатида хизмат қилишини кўрсатди. Шундай экан, хотин-қизлар давлат ва жамиятнинг ижтимоий, сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳаётидаги фаоллигини кучайтириш давр ва замон талаби ҳамдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирдиёвнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси “Халқ сўзи” газетаси, 2018 йил 29 декабрь, № 271–272 (7229–7230).
2. Ш.Мирзиёев. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 26 йиллигига бағишлиланган тантанали маросимдаги нутқи, 2018 йил 7 декабрь. «Халқ сўзи» газетаси, 2018 йил 8 декабрь, № 253 (7211).
3. Ш.Мирзиёев. “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва ҳалқ фаровонлигинининг гаровидир” –Т., “Ўзбекистон”, 2017 й. Б.14.
4. Н.Нишонова “Буюк ўзбек аёллари” / The Great uzbek women. –Т., “Fan va texnologiya”, 2016. Б.:27-28.
5. Т.Файзиев “Темурий маликалар”. –Т.; А.Қодирий номидаги ҳалқ мероси нашриёти, 1994. Б.3-4.
6. Ўзбекистон қонунчилигида гендер тенглиги ва хотин-қизлар хуқуқлари кафолатлари. –Т.; “Zamin nashr”, 2020. Б.:7.
7. Ф. Фукуяма Ф. Великий разрыв. - М., Изд.АСТ.2003. С.19.
8. М.Холиқова “Катталар таълимининг мухим императивлари” Оила илмий-тадқиқот маркази расмий сайти 16.04.2019 // <https://oilamarkazi.uz/scientific-articles/kattalar-ta-limining-mu-im-imperativlari>
9. Декларация принципов терпимости. Принята резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года. Статья 1 // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml
10. В.М. Каримова Оиласий ҳаёт психологияси. Ўқув қўлланма. – Т.: ТТМ. 2006. Б.:30.
11. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги расмий сайти [Электрон манба] <https://uza.uz/oz/society/-zbek-ayellar>
12. «Yangi O'zbekiston — yangicha dunyoqarash» | Rasmiy kanali 13.11.2020 // https://t.me/yangizbekiston_uz